

מלחמת סיני – מבצע קדש

מערכת סיני, הידועה גם כמבצע "קדש", הייתה המבצע המקיף ביותר שערך צה"ל עד לאותה תקופה. מבחינתה של ישראל, הייתה זו מלחמת מנע שנועדה לפתור שלוש בעיות ביחסים עם מצרים:

פעילות טרור – פעילות של הסתננות לישראל למטרות גנבה, שוד, חבלה ורצח, שהחלה עם תום מלחמת העצמאות, הוחמרה באפריל 1955 עם הפעלתן של יחידות ה"פידאיון" שהיו כפופות למודיעין המצרי. אלה באו מגבול מצרים, ומאוחר יותר מגבול ירדן, ושיבשו את החיים התקינים ביישובי הספר. ישראל הגיבה בפעולות תגמול, חלקן נרחבות, כגון זו בקלקיליה ב-10 באוקטובר 1956; אך לא היה בהן כדי לשים קץ לפעילות הטרור.

פגיעה בחופש השיט – מצרים חסמה בפני ישראל את המעבר בתעלת סואץ כבר בשנת 1951, וכעבור שנתיים מנעה מעבר סחורות לישראל גם באוניות הנושאות דגל זר. בשנת 1953 חסמו המצרים את השיט הישראלי במצרי טיראן, ובספטמבר 1955 הרחיבו סגר זה גם לתחום האווירי של המצרים. פעולות אלה היו בניגוד למשפט הבין-לאומי, אך ניסיונותיה של ישראל לפעול במישור המדיני בעניין זה לא הצליחו. באוקטובר 1955 נשקלה פעולה צבאית לפתיחת מצרי טיראן, אך בסופו של דבר החליטה הממשלה כי אין השעה כשרה לכך.



הרמטכ"ל דיין, אסף שמחוני, אברהם יפה בשרם-א-שייח

ערעור מאזן הכוחות – עסקת הנשק מספטמבר 1955 עם צ'כוסלובקיה הזרימה למצרים נשק סובייטי בכמות ובאיכות שעלתה על מה שהיה מצוי בזירה עד כה וערערה בבת-אחת את מאזן החימוש ואת כוח ההרתעה של ישראל. הקמת המפקדה הצבאית המשותפת למצרים ולסוריה (שירדן הצטרפה אליה ערב מבצע "קדש"), והצהרות מנהיגי ערב, ביססו את חששה של ישראל כי בכוונתן להכחידה כאשר תגיע שעת הכושר.

מטרות המבצע היו, אם כן, חיסול פעילות הטרור בגבול ישראל, פתיחת מצרי טיראן לשיט, שיקום מאזן הכוחות שהתערער וביסוס כוח ההרתעה הישראלי.

הנסיבות הבין-לאומיות זימנו לישראל תנאים לממש את מטרותיה ואפילו בעלות ברית לפעולה. ב-26 ביולי 1956 הודיע נשיא מצרים, גמאל עבד אל-נאצר, על הלאמת תעלת סואץ ועל הקדשת ההכנסות מהפעלתה למימון בנייתו של סכר אסואן. צעד זה בא כתגובה לנסיגת ארצות-הברית ממימון המפעל. הניזוקות מהלאמת התעלה היו דווקא בריטניה וצרפת. הפעילות המדינית ליישוב המשבר לא נשאה פרי, ושתי המעצמות החלו לשקול פעולה צבאית. באותה עת הייתה גם מתיחות בין ישראל לירדן על רקע פעולות התגמול נגד ירדן, ועלתה על

הפרק אפשרות כניסתם של כוחות צבא עיראקיים לירדן. ישראל הזהירה כי במקרה כזה היא תשמור לעצמה חופש פעולה, והדבר גרם למתח ביחסים עם בריטניה – שהיה לה חוזה הגנה עם ירדן. בשנת 1956 התהדקו היחסים בין ישראל לצרפת, וזו סיפקה לישראל נשק בכמויות ניכרות. לאחר הלאמתה של תעלת סואץ נשקלה פעולה צבאית משותפת נגד מצרים.



צרפת קיימה מגעים עם בריטניה, והיא שסגרה את המעגל לשיתוף פעולה משולש. שלוש השותפות נפגשו בסאוור שליד פאריז, וב-24 באוקטובר הסכימו על תוכנית פעולה. עיקריה היו: ישראל תפתח ב-29 באוקטובר בפעולה צבאית שתיצור איום על תעלת סואץ; למחרת ידרשו שתי המעצמות ממנה וממצרים להסכים בתוך 12 שעות להפסקת אש, להסגת כוחות לטווח 10 מייל מהתעלה ולתפיסה זמנית של עמדות מפתח לאורכה על ידי כוחות אנגלו-צרפתיים להבטחת חופש השיט; אם מצרים לא תסכים לתנאים אלה, יפתחו שתי המעצמות בפעולה צבאית נגדה ב-31 באוקטובר; ישראל לא תתקוף את ירדן בעת המבצע, אך אם זו תתקוף – לא תחוש בריטניה לעזרתה. כמו כן סוכם על סיוע צרפתי לישראל, לרבות סיוע אווירי להגנת שמי ישראל.

צה"ל היה מוכן למבצע. התוכניות המבצעיות היו מוכנות זה מכבר, וכעת הוכנסו בהן השינויים המתחייבים משיתוף הפעולה עם שתי המעצמות. הסיוע הצרפתי בנשק ובציוד הקל על צה"ל, הופעלו כוחות ניכרים, ולראשונה הופעלו מפקדות אוגדה. ב-25 באוקטובר החל גיוס מילואים – צעד שהובן כנובע מהמתיחות עם ירדן, ולכן איפשר להשיג הפתעה מוחלטת בחזית המצרית.

ב-29 באוקטובר, לפנות ערב, הוצנח גדוד 890 ממזרח למעבר המיתלה בסיני. היה די בכך ליצור איום על התעלה, ולשותפותיה של ישראל ניתנה העילה להתערב. באותו זמן פעלו מטוסי חיל האוויר לניתוק קווי הטלפון בסיני ולשיבוש מערכת הקשר המצרית. כוחות חי"ר כבשו את כונתילה ואת ראס א־נַקב שליד הגבול. ישראל לא הפעילה בשלב הראשון את מלוא כוחה, והציגה את המהלך כפעולת גמול נרחבת – מתוך כוונה להמתין לפעולת שותפותיה ולשמור בידה את האפשרות להמשיך בפעולה, או להסיג את הכוחות.

לפי התכנון, אוגדה 38 (בפיקודו של יהודה ואלך) – תפעל בציר המרכזי; אוגדה 77 (בפיקודו של חיים לסקוב) – בציר הצפוני; חטיבת הצנחנים 202 תפעל בציר נח"ל לעבר המיתלה; חטיבה 11 תכבוש את רצועת עזה; וחטיבה 9 תנוע לעבר שרם א־שיח.¹



בבוקר ה-30 באוקטובר נעה חטיבה 202, כבשה את תמזד ואת נח"ל, ועם ערב חברה לגדוד שצנח במיתלה. בציר המרכזי נכבשו הצבחה, קציימה ומוצבי החוף של מתחם אום כתף. בגלל העיכוב בכיבוש קציימה, החליט אלוף הפיקוד, אסף שמחוני, להטיל למערכה את חטיבת השריון 7 כיממה לפני המועד המתוכנן. החטיבה התקדמה לאבו עגילה בשני צירים, דרך אום שיחאן ומעבר הדייקה. צעד זה כפה, למעשה, את המשך המבצע לפני המועד; הרמטכ"ל, משה דיין, זעם – אך לבסוף אישר צעד זה והחליט להפיק ממנו את התועלת המרבית. באותו ערב הציגו צרפת ובריטניה את האולטימטום לשני הצדדים.

ב-31 באוקטובר כבשה חטיבה 7 את אבו עגילה, את מתחם סכר הרואיפה שלידה ואת ג'בל ליבני, והתקדמה עד ביר אל-חסנה וביר אל-חמה. חטיבה 10 לא הצליחה לכבוש את מתחם אום כתף, והתקפה לילית של כוח מחטיבה 37 השתבשה גם היא, והמח"ט (מפקד החטיבה) נהרג. בלילה פינו המצרים את המתחם ולמחרת הוא נפל בידי כוחות צה"ל. חטיבת הצנחנים שיגרה סיור למעבר המיתלה, אך התברר כי גדוד מצרי תפס את המעבר והתבסס בכוכים שמשני צידיו. הסיור נלכד באש כבדה, וכוחות נוספים שוגרו לעזרתו. רק בלילה הצליחו כוחות הצנחנים לנטרל את המעבר, בלחימה קשה מכוון לכוך.



הרמטכ"ל דיין, אסף שמחוני ואברהם יפה

באותו ערב החלו כוחות בריטניה וצרפת בהפצצת שדות התעופה המצריים.

בלילה שבין 31 באוקטובר ל-1 בנובמבר הופעלה אוגדה 77. חטיבה 1 (גולני) כבשה חלק ממוצבי רפיח, וחטיבת השריון 27 פרצה דרך מוצבי רפיח, ובמהלך ה-1 בנובמבר כבשה את הג'יראדי והתקדמה עד מבואות אל-עריש. חטיבה 7 התקדמה לביר רוד סלים וניהלה קרב עם כוחות שריון מצריים. חטיבת הצנחנים השלימה את הקרבות במיתלה והתארגנה להמשך תנועה לעבר ראס סודר. גדוד מהחטיבה הוטס צפונה. חטיבה 9 התקדמה לראס א-נקב וקידמה סיור דרומה משם.

ב-2 בנובמבר כבשה חטיבה 7 את ביר גפגפה והמשיכה עד למרחק 15 ק"מ מהתעלה. חטיבה 27 כבשה את אל-עריש והתקדמה בציר הצפוני עד 15 ק"מ מתעלת סואץ. חטיבה 9 יצאה לדרכה דרומה והגיעה עד דהב. גדוד מוקטן מחטיבה 202 הוצנח בא-טור והשתלט על המקום, ובעקבותיו הונחת במקום גדוד חי"ר. עיקר הכוחות של חטיבה 202 נעו מהמיתלה לעבר ראס סודר. חטיבה 11 כבשה באותו יום את חלקה הצפוני של רצועת עזה. ב-3 בנובמבר הושלם כיבושה של רצועת עזה. חטיבה 9 המשיכה דרומה תוך התגברות על קשיי הדרך, כבשה את דהב – שם קיבלה אספקה מספינות חיל הים, והתקדמה עד צפונית לראס נצראני. חטיבת הצנחנים כבשה את ראס סודר ונעה דרומה לא-טור. למחרת הגיעו הצנחנים לא-טור והמשיכו לעבר שרם א-שיח'. באותה עת כבשה חטיבה 9 את ראס נצראני והתקדמה גם היא לשרם א-שיח'. ב-5 בנובמבר כבשה החטיבה את שרם א-שיח' והצנחנים הגיעו אליה ממערב. בכך הושלמה השתלטותו של צה"ל על חצי האי סיני.

חיל האוויר פתח את המבצע בהצנחת הגדוד במיתלה ובניתוק קווי הטלפון בסיני. בהמשך סייעו מטוסי החיל לכוחות היבשה והשמידו כוחות מצריים בסיני. כמו כן ביצע החיל משימות סיור וקישור, ופינוי נפגעים. חיל הים אבטח את חופי המדינה במהלך המבצע, וב-31 באוקטובר הכניע את המשחתת המצרית "איברהים אל-אוואל" שהפגיזה את חיפה. היא נלכדה והוכנסה לשירות חיל הים. יחידות של החיל ליוו את מסעה של חטיבה 9 וסייעו לה בהנחתת טנקים ואספקה. החיל גם חתם את המבצע, כאשר שתי פריגטות עברו במקרי טיראן, לאחר שהקיפו את אפריקה.